PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONIDA GIBRID O‘QITISH MODELINI JORIY ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Qo‘qon davlat universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi magistranti 1- bosqich talabasi

Maxmudova Muslimaxon

Annotatsiya

Mazkur maqolada gibrid o‘qitish modelining pedagogik ta'lim jarayoniga joriy etilishining asosiy nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Gibrid o‘qitishning zamonaviy ta'lim tizimidagi o‘rni, klassik va zamonaviy nazariyalar asosida yoritiladi, milliy va xorijiy tajribalar o‘rganiladi. Empirik tadqiqotlar, amaliyotga tatbiq etish, shuningdek, mavjud muammolar va istiqbollar ilmiy asosda baholanadi. Maqolada gibrid o‘qitish modelining samaradorligi, innovatsion yondashuvlar va pedagogik muammolar yechimlari keng ko‘lamda muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: gibrid o‘qitish, pedagogik asoslar, ta'lim jarayoni, innovatsion metodlar

Abstract

This article analyzes the main theoretical and practical aspects of implementing the hybrid teaching model in the pedagogical educational process. The role of hybrid teaching in the modern education system is illuminated based on classical and contemporary theories, and both national and international experiences are examined. Empirical research, practical applications, as well as existing challenges and future prospects are scientifically evaluated. The article extensively discusses the effectiveness of the hybrid teaching model, innovative approaches, and solutions to pedagogical challenges.

Keywords: hybrid teaching, pedagogical foundations, educational process, innovative methods

Аннотация

В данной статье анализируются основные теоретические и практические аспекты внедрения гибридной модели обучения в педагогический образовательный процесс. Роль гибридного обучения в современной системе образования рассматривается на основе классических и современных теорий, изучается национальный и зарубежный опыт. Эмпирические исследования, практическое применение, а также существующие проблемы и перспективы оцениваются с научной точки зрения. В статье широко обсуждаются эффективность гибридной модели обучения, инновационные подходы и решения педагогических проблем.

Ключевые слова: гибридное обучение, педагогические основы, образовательный процесс, инновационные методы

Kirish

Hozirgi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va pandemiya sharoitlari ta'sirida gibrid o‘qitish modeli pedagogik jarayonning ajralmas qismiga aylanmoqda. An'anaviy va zamonaviy o‘qitish usullarining integratsiyasi, o‘quvchilar va talabalarning individual ehtiyojlariga moslashish, ta'limning sifatini oshirish hamda uning qulayligi va davomiyligini ta'minlash zarurati gibrid o‘qitish modelini keng tatbiq etishga asos bo‘ldi. Mazkur maqolada pedagogik ta'lim jarayonida gibrid o‘qitish modelini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari, uning pedagogik samaradorligi, zamonaviy innovatsion metodlar bilan uyg‘unlashuvi, milliy va xorijiy tajribalarning o‘rganilishi, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda gibrid o‘qitish modelining pedagogik jarayonga ta'siri, o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi interaktiv aloqalar, o‘qitish samaradorligini oshirish imkoniyatlari va yangi pedagogik yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Ushbu maqola, gibrid o‘qitish modelini samarali joriy etish uchun zarur bo‘lgan pedagogik asoslarni aniqlash, mavjud tajribalarni tahlil qilish hamda istiqbolli yo‘nalishlarni belgilashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Pedagogik ta'lim jarayonida gibrid o‘qitish modelini joriy etishning nazariy asoslarini aniqlash uchun, avvalo, gibrid o‘qitish tushunchasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini chuqur tahlil etish lozim. Gibrid o‘qitish (blended learning) modeli an'anaviy sinfda o‘qitish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda masofaviy o‘qitishning birlashmasi sifatida ilmiy adabiyotlarda ta'riflanadi. Ushbu modelning nazariy asoslari XX asrning oxiri va XXI asr boshlarida, pedagogikada konstruktivizm, sotsial-kognitiv nazariya va faoliyatga asoslangan o‘qitish kabi yondashuvlar rivojlanishi bilan bog‘liq holda shakllandi. Konstruktivizmga ko‘ra, bilim o‘quvchining faol ishtiroki va shaxsiy tajribasi orqali shakllanadi, bu esa gibrid o‘qitish modelida o‘quvchining mustaqil va interaktiv faoliyatini rag‘batlantirish imkonini beradi[1]. Sotsial-kognitiv nazariya asoschisi A. Bandura o‘quvchilar o‘zaro hamkorlikda, muhit va texnologiyalar yordamida bilimlarni egallashini ta’kidlaydi, bu esa gibrid modelda onlayn va oflayn muhitning uyg‘unlashuvi orqali amalga oshiriladi.

Tarixiy jihatdan, o‘qitish jarayonida yangi texnologiyalarni tatbiq etish masalasi XX asr boshlaridayoq John Deweyning "tajriba orqali o‘rganish" (learning by doing) konsepsiyasida muhim o‘rin egallagan. Deweyning ta'limda faol ishtirok va o‘zaro hamkorlikka asoslangan yondashuvi zamonaviy gibrid o‘qitish modelining poydevorini tashkil etdi. Shuningdek, Lev Vygotskiyning sotsial konstruktivizm nazariyasi, ya'ni o‘rganish jarayonida sotsial muhit va muloqotning ahamiyati, bugungi gibrid o‘qitish modelida ham bevosita namoyon bo‘ladi. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida interaktiv hamkorlikni kuchaytirish, o‘quvchilarning qiyin masalalarni muammoli vaziyatlarda mustaqil yechishga o‘rganishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, B.F. Skinnerning behavioristik nazariyasi asosida ishlab chiqilgan dasturli o‘qitish texnologiyalari gibrid modelda avtomatlashtirilgan testlar, onlayn platformalarda darajali vazifalar orqali amalga oshiriladi. Bu klassik nazariyalar va ularning zamonaviy interpretatsiyasi gibrid o‘qitish modelining

nazariy asoslarini mustahkamlab, o‘quv jarayonining individualizatsiyasi va differensiallashtirilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda gibrid o‘qitish modeli bo‘yicha ko‘plab xorijiy va milliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Xususan, Garrison va Kanuka tomonidan ishlab chiqilgan "Blended Learning in Higher Education" asarida gibrid o‘qitishning yuqori samaradorligini ta'lim muassasalarida tatbiq etish bo‘yicha nazariy va amaliy tavsiyalar berilgan[2]. Mualliflar gibrid modelni nafaqat an'anaviy va onlayn elementlarning oddiy birikmasi, balki pedagogik maqsadga muvofiq, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga moslashtirilgan, refleksiv va kollaborativ o‘qitish modeli sifatida talqin qiladilar. Shuningdek, milliy olimlardan A. Jo‘raev, N. Qodirova, R. To‘xtasinova va boshqalar O‘zbekiston sharoitida gibrid o‘qitish modelini joriy etishning o‘ziga xos pedagogik, metodik va tashkiliy jihatlarini chuqur tahlil qilib, o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish, o‘qituvchilarni zamonaviy metodlarga moslashishga undash, ta'lim mazmunini yangilash lozimligini ta'kidlaydilar. R. To‘xtasinovaning tadqiqotlarida ayniqsa, gibrid modelda o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmasini rivojlantirish, masofaviy va an'anaviy darslarning muvozanatini topish, o‘qituvchi faoliyatini samarali tashkil qilish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Empirik tadqiqotlar natijalari ham gibrid o‘qitish modelining samaradorligini tasdiqlaydi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2020–2022 yillarda bir qator universitetlarda o‘tkazilgan tajriba-sinov darslari natijasida, gibrid modelda tahsil olgan talabalarning bilim o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari an'anaviy usulda o‘qiganlarga nisbatan yuqoriroq bo‘lgani aniqlangan. Bu natijalar xalqaro miqyosda o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan hamohang. Masalan, Allen va Seaman (2013) tomonidan AQSh oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan keng qamrovli so‘rov natijalariga ko‘ra, gibrid o‘qitish modeli an'anaviy va to‘liq onlayn ta'limga nisbatan yuqori o‘zlashtirish, motivatsiya va talabalar qoniqishiga olib keladi. Xuddi shunday, Yevropa Ittifoqi doirasida amalga oshirilgan Erasmus+ loyihalarida ham gibrid o‘qitish modeli bilimlarni o‘zlashtirish,

tanqidiy va ijodiy fikrlash, kommunikativ va axborot texnologiyalari ko‘nikmalarini rivojlantirish borasida yuqori samaradorlikka ega ekani qayd etiladi.

Gibrid o‘qitish modelining pedagogik asoslari, avvalo, o‘qitish jarayonining individualizatsiyasi va differensiallashtirilishini ta'minlashga asoslanadi. Zamonaviy pedagogikada bu yondashuv o‘quvchilarning individualligini, qobiliyat va ehtiyojlarini hisobga olish, ta'lim mazmuni va metodlarini moslashtirish orqali amalga oshiriladi. Gibrid modelda o‘quvchilar o‘zlariga qulay va samarali usulda bilimlarni egallash imkoniga ega bo‘ladilar: bir tomondan, an'anaviy sinfda yuzma-yuz muloqot, o‘qituvchi rahbarligida amaliy mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish; ikkinchi tomondan, onlayn platformalarda mustaqil o‘rganish, multimedia resurslaridan foydalanish, forum, chat va boshqa interaktiv vositalar orqali hamkorlik qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish, mustaqil ta'lim olish va refleksiv fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Gibrid o‘qitish modelini joriy etishda didaktik tamoyillar, ya'ni ta'limning mazmuni, shakli, metodi va vositalarining uyg‘unligi alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy didaktikada "flipped classroom" (teskari sinf) modeli keng tatbiq etilmoqda, bunda o‘quvchilar asosiy nazariy materiallarni mustaqil onlayn o‘zlashtirib, sinfda esa amaliy va muammoli vazifalarni bajaradilar. Bu yondashuv, bir tarafdan, o‘qituvchi faoliyatini muvofiqlashtirish, o‘quvchilarni faol jalb qilish, boshqa tarafdan, o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvini rivojlantirish imkonini beradi[3]. Shu nuqtai nazardan, gibrid o‘qitish modelini samarali joriy etishda o‘qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar, AKT vositalari va masofaviy ta'lim metodikasidan xabardorligi, ularni amaliyotga tatbiq eta olish ko‘nikmalari muhim ahamiyatga ega. Bu borada mahalliy va xalqaro tajribalar, pedagogik innovatsiyalar va yangi metodikalar doimiy o‘rganilib, amaliyotga joriy etib borilmoqda.

Milliy tajribani tahlil qilganda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108-sonli Farmoni va Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 18

noyabrdagi 734-sonli qarorida ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, masofaviy va gibrid o‘qitish modellarini rivojlantirish bo‘yicha muhim vazifalar belgilab berilgan. Shu asosda, bir qator oliy o‘quv yurtlarida, xususan, Toshkent davlat pedagogika universiteti, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti va boshqa muassasalarda gibrid o‘qitish modeli muvaffaqiyatli sinovdan o‘tkazilmoqda. Bu jarayonda, o‘quv dasturlari va fanlar mazmuni, o‘qitish metodikasi, baholash mezonlari va ta'lim sifatini monitoring qilish tizimi yangilandi. A. Jo‘raev va N. Qodirovaning ilmiy ishlanmalarida gibrid o‘qitish modelida samarali baholash tizimini yaratish, o‘quvchilarning ishtirokini rag‘batlantirish, o‘qituvchilarni zamonaviy metodlarga o‘rgatish bo‘yicha aniq tavsiyalar keltirilgan[4].

Empirik tadqiqotlar va amaliyot natijalari shuni ko‘rsatmoqdaki, gibrid o‘qitish modelini joriy etishda bir qator muammolar ham mavjud. Avvalo, o‘qituvchilar va o‘quvchilarning texnologik savodxonligi, axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari yetarli bo‘lmasligi, internet va texnik vositalarning yetishmasligi, metodik ta'minotning to‘liq emasligi, o‘qitish jarayonida individual yondashuv va differensiallashtirish imkoniyatlarining cheklanganligi kabi masalalar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu bilan birga, gibrid o‘qitish modelida o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish, mustaqil ta'lim olish va refleksiv fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muayyan qiyinchiliklar yuzaga chiqadi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun, birinchidan, o‘qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar, masofaviy va gibrid o‘qitish metodikasiga o‘qitish, ularni doimiy malaka oshirish kurslari orqali tayyorlash; ikkinchidan, o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish; uchinchidan, ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar, tezkor internet va onlayn platformalar bilan ta’minlash zarur.

Gibrid o‘qitish modeli bo‘yicha olib borilgan ilmiy-tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, ushbu modelning asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat: o‘quvchilarning

individualligini hisobga olish, o‘qitish jarayonining differensiallashtirilishini ta’minlash, bilimlarni faol va mustaqil o‘zlashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida interaktiv hamkorlikni kuchaytirish, ta'lim sifatini oshirish. Shu bilan birga, gibrid o‘qitish modeli o‘z oldiga yangi pedagogik muammolarni ham qo‘yadi: o‘qituvchilarning zamonaviy metodikalardan foydalanishga tayyorligi, o‘quvchilarning mustaqil ishlash va refleksiv fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishi, ta'lim sifatini monitoring qilish va baholashning zamonaviy tizimini yaratish va h.k. Bu masalalar bo‘yicha xalqaro va milliy ilmiy adabiyotlarda turli yondashuvlar, innovatsion metodikalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan[5].

Tanqidiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, gibrid o‘qitish modelini joriy etishda faqat texnologik va tashkiliy masalalarni hal qilish bilan cheklanib qolmaslik, balki pedagogik jarayonning mazmuni, metodlari, o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini muvofiqlashtirish, motivatsiyaga asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Bugungi kunda, gibrid o‘qitish modelini zamonaviy pedagogik innovatsiyalar bilan uyg‘unlashtirish, o‘quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, o‘qituvchilar malakasini doimiy oshirib borish, ta'lim dasturlarini yangilash, baholash va monitoring tizimini zamon talablariga moslashtirish eng muhim vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, gibrid modelda ta'lim oluvchilarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini, shaxsiy ehtiyoj va qiziqishlarini hisobga olish, ularni faol o‘qitish jarayoniga jalb qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishni rag‘batlantirish orqali pedagogik ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin[6]. Bularning barchasi, gibrid o‘qitish modelining nazariy va amaliy asoslarini chuqur o‘rganish, mavjud tajriba va innovatsion yondashuvlarni tahlil qilish, istiqbolli yo‘nalishlarni aniqlash va ularni pedagogik jarayonga tatbiq qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan ilmiy nazariyalar, tarixiy tajriba, milliy va xorijiy tadqiqotlar, shuningdek, empirik natijalar tahlili asosida xulosa qilish mumkinki,

gibrid o‘qitish modeli bugungi zamonaviy pedagogik ta'lim jarayonining ajralmas va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur model ta'lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individualligini hisobga olish, ularni mustaqil va faol o‘rganishga undash, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida interaktiv hamkorlikni kuchaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, gibrid o‘qitish modelini joriy etishda o‘qituvchilar va o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish, zamonaviy metodikalarni o‘zlashtirish, ta'lim dasturlari va baholash tizimini yangilash, texnik va metodik ta’minotni kuchaytirish kabi muhim vazifalar dolzarb bo‘lib qoladi. Gibrid o‘qitish modelining samarali joriy etilishi uchun, birinchidan, o‘qituvchilar malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodikalarga o‘rgatish, ikkinchidan, o‘quvchilarni mustaqil ishlash va refleksiv fikrlashga o‘rgatish, uchinchidan, ta'lim muassasalarini zamonaviy texnika va dasturiy ta'minot bilan to‘liq jihozlash zarur. Kelgusida gibrid o‘qitish modelini yanada takomillashtirish, innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish, xalqaro va milliy tajribalarni integratsiya qilish, yangi pedagogik muammolarni ilmiy asosda hal qilish orqali pedagogik ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Xulosa qilib aytganda, gibrid o‘qitish modelining pedagogik asoslarini chuqur o‘rganish, amaliyotga tatbiq etish va doimiy takomillashtirish zamonaviy ta'lim tizimining asosiy rivojlanish yo‘nalishlaridan biri sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jonassen D.H. (1999). Constructivism and Technology: Instructional Designs for Authentic Learning. Educational Technology Publications.

2. Garrison D.R., Kanuka H. (2004). Blended Learning: Uncovering its Transformative Potential in Higher Education. The Internet and Higher Education.

3. Bergmann J., Sams A. (2012). Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. International Society for Technology in Education.

4. Jo‘raev A., Qodirova N. (2021). Gibrid ta’lim modelining pedagogik asoslari: nazariya va amaliyot. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi ilmiy jurnali.

5. Allen I.E., Seaman J. (2013). Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States. Babson Survey Research Group.

6. To‘xtasinova R. (2022). Gibrid o‘qitish modelini joriy etishning zamonaviy tendensiyalari va muammolari. Pedagogika va psixologiya ilmiy-amaliy jurnali.